

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ УСВІДОМЛЕННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ ОДИНИЦЬ

Дем'яненко Світлана Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
<https://orcid.org/0000-0002-0161-7024>

У статті представлено теоретико-експериментальне вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку на основі усвідомлення одиниць мовної системи. Наголошується на важливості засвоєння дітьми істотних характеристик різних функціонально-смыслових типів висловлювання (розповідь, опис, міркування), що в подальшому сприятиме формуванню успішної мовно-мовленнєвої компетентності дітей. Доводиться, що з усвідомленням мови і мовлення діти старшого дошкільного віку оволодівають свідомою мовною поведінкою, а добре розвинене та усвідомлене мовлення стає підґрунтями для вербального оперування осмисленими одиницями мови і мовлення.

У роботі викладено наукові підходи до розуміння зв'язного висловлювання як вміння правильно, доцільно, відповідно до норм літературної мови, користуватися всім арсеналом мовних засобів у побудові зв'язних висловлювань: розповіді, опису, міркування та проаналізовано позиції вчених представників різних наук, щодо необхідності усвідомлення дітьми зв'язного мовлення.

Проведене дослідження включало вивчення зв'язних висловлювань дітей старшого дошкільного віку за показниками: складання розповіді, опису, міркування, що мають певну структуру; змістова характеристика висловлювання; різноманітність лексики та різних типів зв'язку; обсяг висловлювання, наявність різних за складністю речень та їх кількісне словесне наповнення, специфічні мовні засоби вираження для різних типів розповідей; здатність до об'єктивації мови та рефлексії мовлення.

Представлено аналіз результатів проведеного дослідження, які свідчать про недостатню здатність дітей старшого дошкільного віку складати розповіді різних типів, це залежить, по-перше від незрілості мовно-мовленнєвих та комунікативних здібностей особистості мовця та, по-друге, несформованості знань істотних ознак розповіді, опису, міркування, невміння їх об'єктивувати та здійснення рефлексії над мовленням.

Доводиться, що навчання розповідання має здійснюватися на основі усвідомлених (експліцитних) знань дітей про мову та мовлення за методично коректного психолого-лінгвістичного розвивального підходу й врахуванні особливостей дітей.

Ключові слова: мова, мовлення, зв'язне мовлення, монолог, розповідь, опис, міркування, одиниці мови і мовлення, діти старшого дошкільного віку.

Demianenko Svitlana. Development of coherent speech of senior preschool children on the basis of awareness of language and speech units

The article presents a theoretical and experimental study of the problem of development of coherent speech of senior preschool children on the basis of awareness of the units of the language system. The importance of children's mastering of essential characteristics of different functional and semantic types of utterances (narration, description, reasoning) is emphasised, which will further contribute to the formation of successful language and speech competence of children. It is proved that with the awareness of language and speech, senior preschool children master conscious speech behaviour, and well-developed and conscious speech becomes the basis for verbal operation with meaningful units of language and speech.

The paper presents scientific approaches to understanding coherent speech as the ability to use the whole arsenal of linguistic means in constructing coherent statements: narration, description, reasoning, and analyses the positions of scientists from different sciences on the need for children to understand coherent speech.

The study included the study of coherent utterances of senior preschool children by the following indicators: composing a story, description, reasoning with a certain structure; content

characteristics of the utterance; variety of vocabulary and different types of communication; volume of the utterance, presence of sentences of different complexity and their quantitative verbal content, specific linguistic means of expression for different types of stories; ability to objectify language and reflect on speech.

The article presents an analysis of the results of the study, which indicate the insufficient ability of senior preschool children to compose stories of various types, which depends, firstly, on the immaturity of the speaker's speech and communication abilities and, secondly, on the lack of knowledge of the essential features of the story, description, reasoning, inability to objectify them and reflect on speech.

It is proved that teaching storytelling should be based on children's conscious (explicit) knowledge of language and speech with a methodologically correct psychological and linguistic developmental approach and taking into account the peculiarities of children.

Key words: *language, speech, connected speech, monologue, narration, description, reasoning, units of language and speech, children of senior preschool age.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямків сучасної дошкільної лінгводидактики є розвиток зв'язного розповідання дітей старшого дошкільного віку на основі усвідомлення одиниць мовно-мовленнєвої систем в тому числі особливостей та істотних характеристик різних типів розповідей, що забезпечує формування успішної мовно-мовленнєвої компетентності старших дошкільників.

З усвідомленням мови і мовлення діти старшого дошкільного віку оволодівають свідомою мовною поведінкою, яка удосконалюється у процесах комунікації [10]. Поява зосередженості дитини над своїми актами комунікації сприяє розвитку свідомого ставлення до власних висловлювань. Спочатку поодиначні можливості, а далі звичка свідомого супроводу свого мовлення сприяє розвитку здатності передавати смисл певного виду висловлювання. Добре розвинене та усвідомлене мовлення дітей є підґрунтями для вербального оперування осмисленими одиницями мови і мовлення, що свідчить про наявність у дітей експліцитних (усвідомлених) знань. Процес усвідомленості мовлення дітьми відбувається у внутрішньому плані. «Про себе» дошкільник вибудовує майбутнє висловлювання, воно може бути розгорнутим чи коротким. Вибір дитиною стратегії майбутнього висловлювання, насамперед, залежить від повноти сприймання і розуміння його змісту під час слухання, а потім розгортання у внутрішньому плані та зовнішній вербалізації, керуючись істотними ознаками мовних та мовленнєвих одиниць, які усвідомлені дитиною. Якщо переважна більшість знань про одиниці мови і мовлення є імпліцитними (неусвідомленими),

лише побутовими – сформованими на рівні чуття, а не усвідомлення, то це може стати перепоною на шляху до комунікації з приводу вибору дітьми об'єктів мови. Знання мови у дітей формується ще до навчання в першому класі, а знання про мову необхідно давати за коректно побудованого психолого-лінгвістичного та освітньо-розвивального підходу й врахуванні вікових та індивідуальних особливостей. Необхідність формування знань про мову і мовлення зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти та чинних програмах закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО).

Численні дослідження вчених психічного розвитку дітей та вивчення практичного досвіду усвідомленості їх зв'язного мовлення за останні роки свідчать, по-перше, про значне зниження здатності старших дошкільників до розповідання, і, по-друге, під час навчання розповідання у ЗДО не звертається увага дітей на істотні ознаки розповіді, опису, міркування з метою їх усвідомлення. Такий підхід позбавляє розвитку здатності дітей логічно викладати задум у смисловому порядку, складаючи зв'язне висловлювання, вдаючись до рефлексії над мовленням та підборі об'єктів мови для побудови розповіді. Внаслідок цього діти відчувають труднощі у визначенні та складанні монологів описового і розповідного типу, а особливо складним для них виявляється монолог-міркування. Діти не помічають окреме мовленнєве висловлювання, бо його істотні ознаки не усвідомлені. Складені дітьми зв'язні розповіді характеризуються заученими фразами та шаблонністю, лексичною обмеженістю, скутістю синтаксичних конструкцій, повторюваністю сюжетних ліній та від-

сутністю ініціативності, мовленнєвої творчості, композиційної завершеності. При цьому спостерігається слабе розуміння дітьми явищ мови і мовлення, за допомогою яких розгортається усне висловлювання, що свідчить насамперед про недостатню усвідомленість їх одиниць. У подальшому це відображається на формуванні правильної комунікативності дітей, побудові функціонально-сміслових типів мовлення, а також на успішності навчання грамоти.

Мета дослідження – теоретико-експериментальне вивчення розвитку зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) дітей старшого дошкільного віку на основі усвідомленості одиниць мовної системи.

Аналіз останніх публікацій. Розвиток зв'язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку стало темою для дискусій дослідників, які вивчали його в різних аспектах: розвиток описового мовлення (А. Богуш, Н. Гавриш, А. Зрожевська, Л. Порядченко та ін.); навчання розповідання (О. Білан, Л. Глухенька, Т. Постоян та ін.); навчання міркування (А. Омеляненко, Н. Харченко); навчання переказу художніх творів (О. Лещенко, Н. Малиновська та ін.); розвиток зв'язного мовлення за текстом казок (Л. Фесенко та ін.); навчання творчих розповідей (Л. Березовська, Н. Гавриш та ін.); навчання розповідання засобами сюжетно-рольової гри (В. Захарченко та ін.); навчання розповідання дітей за серіями сюжетних картинок (О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш та ін.).

Усне мовлення дітей дошкільного віку стало предметом досліджень учених-психологів: Л. Калмикова [11], Т. Піроженко [10], та ін. Питання усвідомлення власного мовлення дітьми шостого року життя вивчали А. Богуш [2], М. Вашуленко [6] та Л. Калмикова [9] та ін.

Насамперед визначимо сутність самого поняття зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку з позицій сучасних дослідників.

А. Богуш зв'язне мовлення дітей характеризує як організовану за законами логіки, граматики й композиції єдність, що має тему, відносну самостійність, завершеність і розчленовується на більш чи менш закінчені частини, пов'язані між собою [2]. Так, продукуючи зв'язне висловлювання,

дитина відображає свою здатність орієнтуватися в мовленнєвій ситуації, передаючи її смисл, перебіг подій, своє ставлення та ін. Дошкільник добирає зміст, мовні засоби вираження думки та намагається при цьому дотримуватися запам'ятованих правил мовленнєвої поведінки та комунікації. Особливо важливим моментом породження дитиною зв'язного висловлювання при цьому є підбір мовних засобів (слів, речень) для його творення.

М. Вашуленко зв'язне мовлення дітей шостого року життя розглядає як вміння правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови, користуватися всім арсеналом мовних засобів у побудові зв'язних висловлювань [6]. Як бачимо, у дослідників – представників лінгводидактичної науки щодо розвитку зв'язного мовлення дітей існує спільна думка – необхідна активна пізнавальна, інтелектуальна, мовленнєва та комунікативна діяльність дітей, що сприятиме усвідомленню мовних засобів.

Досліджуючи комунікативну функцію мовлення Т. Піроженко наголошує на тому, що мовлення має велике значення для психічного розвитку дошкільника. Вчена під час вивчення комунікації розкриває важливість здатності дітей до мовленнєвих висловлювань, та стверджує, що ефективність комунікації залежить не тільки від знання граматичних правил, значень слів і виразів, але й від навичок висловлювання власної думки у відповідній формі залежно від ситуації [10]. Комунікуючи, дошкільники часто вдаються до використання у власному мовленні елементів різних типів розповідання (розповідь, опис, міркування). Авторка зауважує, що вміння дітей комунікувати ґрунтується на таких соціальних навичках, як дотримання послідовності викладу висловлювання; опертя на власний комунікативно-мовленнєвий досвід, засвоєнні навички висловлювання-говоріння, широти інтересів власних та співрозмовника. Тож успіх комунікації дітей буде залежати від вдало підібраних засобів висловлювання, влучних слів, чітких запитань, докладних відповідей, а також здатності до зв'язного висловлювання у формі розповіді, опису, пояснення, міркування-судження. Дошкільник здатний інтуїтивно, самостійно зорієнтува-

тися в ситуації спілкування й обрати, на його погляд, найбільш підходящу стратегію висловлювання. Зв'язність мовлення тут означає адекватність мовленнєвого оформлення думки мовця, з точки зору її зрозумілості для слухача.

Зв'язне мовлення, насамперед, має психологічну природу і ґрунтується на визначених ученими підходах та механізмах: свідомої діяльності, яка має власну будову (мотив, мета, способи та засоби реалізації) та проходить своє утворення шляхом від зовнішнього вияву до її внутрішньої форми; усвідомлення сутності індивідуального в розвитку дитини як підсумку засвоєння суспільно-вироблених способів діяльності; усвідомлення психічних функцій, які дозволяють управляти власною діяльністю – мовленням [5].

Залежно від змісту висловлювання виділяються його функціонально-смилові типи: розповідь, опис, міркування, їх відносять до типу монолог. В енциклопедії зазначено, що монологом є різновид мовленнєвої комунікації у формі промови однієї особи, йому властива текстова розлогість із загальною структурною цілісністю, тематичною змістовністю, композиційною завершеністю, чітким граматичним оформленням, наявністю складних чи ускладнених речень [4].

Як правило, складання монологу-розповіді починається з наміру, який виникає як мотив, що спонукає до висловлювання. У більшості такі мотиви породжуються на тлі потреби дитини у спілкуванні з ровесниками, наприклад, підчас гри. Однак часто у дошкільників недостатньо необхідних мовленнєвих навичок і умінь, мовних засобів, які сприяли б вільному зв'язному висловлюванню.

У психолінгвістиці розглядається поняття мовної здатності дитини як «...вродженим, генетично запрограмованим явищем так як усі діти мають потребу в спілкуванні, шукають форми вираження своїх знань про світ» [4, с. 150]. Мовна здатність дитини проявляється у її вільному висловлюванні не залежному від стимулювання дорослим. Таке висловлювання оживає на фоні роботи пам'яті, досвіду відчуттів та сприймань, уяви, мислення, інтелекту. На основі мовної здатності та наслідування мовлення оточуючих у дітей формуються

навички говоріння, висловлювання. Мовленнєве висловлювання має свою чітку структуру, виражає певне мисленнєве судження, яке вербалізується реченнями. Речення послідовно поєднуються між собою розгортаючи низку суджень одного висловлювання, формуючи думку. Така схема продемонстрована дорослим як зразок висловлювання в більшості стихійно наслідується дітьми, де вони вільно здобувають навички складання розповідання різних типів часто не усвідомлюючи їх істотні ознаки.

Під час оволодіння дітьми мовленням особливо важливо звертати увагу на «слово», його граматичний та семантичний аспекти, а також розвивати здатність членування мовленнєвого потоку на одиниці (звук, буква, слово, речення, висловлювання (розповідь, опис, міркування)). Розвиток об'єктивації мови та рефлексії над мовленням наближає дитину до розуміння мови як системи одиниць, що в свою чергу дозволить усвідомленню суттєвих параметрів ярусу мови, а також мовленнєвих висловлювань: опису, розповіді й міркування.

Результати дослідження. Наше дослідження спрямоване на вивчення особливостей й концептів функціонально-смилових типів висловлювань дітей старшого дошкільного віку (розповідь, опис, міркування), які вивчали за показниками.

Показник 1. Складання розповіді, опису, міркування, що мають трискладову структуру. Розповідь і опис – вступна, основна, заключна; міркування – теза, аргументи або доведення та висновок. Показник 2. Змістова характеристика розповіді: висловлювання про події, що розвиваються, змінюються, або про дії чи стани розгортання сюжету; опису – перелічування ознак у широкому розумінні, помічання й називання частин і деталей; міркування – розгортання мікротем та виділення причинно-наслідкових зв'язків й розкриття їх у мікротемах. Показник 3. Різноманітність лексики та різних типів зв'язку (ланцюговий, паралельний); наявність мовних засобів зв'язку (сурядні та підрядні сполучники, модальні слова, займенники). Показник 4. Обсяг висловлювання, наявність різних за складністю речень та їх кількісне словесне наповне-

ння, специфічних мовних засобів вираження різних типів розповідей. Показник 5. Здатність до об'єктивації одиниць мови (помічання та виокремлення у мовленнєвому потоці речень, слів й ін. та їх підбір для складання висловлювання) та рефлексії мовлення (контролювання правильності складання висловлювання певного типу).

Для з'ясування здатності дітей старшого дошкільного віку утворювати розповіді різних типів було здійснено вивчення висловлювань-розповідей (про улюблену іграшку, за серією сюжетних картинок, із колективного досвіду «Підгодовування птахів узимку»); складених дітьми описів (іграшки, сюжетної картинки, домашнього улюбленця (по пам'яті)); складених монологів-міркування, що ґрунтуються на висловлюванні умовисновків.

Вибірку дослідження склали діти старшого дошкільного віку ЗДО м. Переяслава у кількості – 52 особи, що постійно відвідують ЗДО офлайн.

Середні дані отриманих результатів проведеного експериментального вивчення зв'язного розповідання дітей старшого дошкільного віку проілюстровано в таблиці 1.

Таблиця 1

Дослідження зв'язного розповідання дітей старшого дошкільного віку

Рівні/Типи розповідання	Складання зв'язних висловлювань дітьми старшого дошкільного віку		
	Розповідь	Опис	Міркування
Достатній	22%	17%	9%
Початковий	54%	45%	50%
Підготовчий	34%	38%	41%

Відповідно даних таблиці, найвищий показник достатнього рівня, зафіксовано у складанні дітьми розповіді – 22%, складанні опису – 17%. У створенні дітьми міркування зафіксовано лише 9%, що свідчить про найнижчий результат достатнього рівня. За підсумками усіх досліджень, у дітей старшого дошкільного віку переважає початковий рівень розвитку розповідання (розповідь – 54%, опис – 45%, міркування – 50%). Підготовчий рівень домінував у розвитку дітей міркування – 41%, зі складання опису зафіксовано – 38%; розповіді – 34%. Отримані досить

значні показники підготовчого рівня свідчать, що складати розповідь дітям вдається легше ніж опис, а міркування – є найважчим функціонально-смысловим типом висловлювання з ряду причин.

Аналіз результатів дослідження.

Аналіз отриманих емпіричних даних дозволив визначити існуючі тенденції у засвоєнні дітьми старшого дошкільного віку різних типів монологічного мовлення. Коротко охарактеризуємо їх. Серед створених дітьми зв'язних висловлювань, найвищі результати отримано за розповідання казок – 31%. Розповіді дітей з колективного досвіду становлять 24%; розповіді про іграшки – 19%. Найважчими для дітей були розповіді за сюжетними картинками, впоралися із завданням – 15% досліджуваних дітей. У розповідях присутні яскраві риси прояву ситуативності мовлення, порушення сюжету розповіді (відсутність певних частин – початку чи кінцівки), повтори, одноманітність та бідність лексики. Під час розповідання за серіями картинок, дитина зосереджується на розгляді картинки і відволікається від продукування висловлювання, спостерігається слабе зосередження та переключення, а саме: від сприймання реального предмета (іграшки), чи зображення (картинки) до вербальної дії для виконання мовленнєвого завдання.

Складним для дітей стало завдання придумування розповіді з використанням наочності: картинок й іграшок. Підготовчий рівень – 53% (розповідь за картинкою) і 46% (розповідь про іграшку). Тут виявлено найбільше випадків прояву ситуативності серед усіх досліджуваних видів висловлювання дітей.

У складених розповідях більшості старших дошкільників спостерігалось спрощення сюжету, його повторюваність, позбавленість оригінальності сюжетної лінії, лексично-мовленнєвої творчості та різноманітності.

Щодо монологів-описів, складених дітьми старшого дошкільного віку, достатньому рівню відповідають – 23% (опис картинки); 16% (опис по пам'яті) й лише 12% (опис іграшки). Початковий рівень зафіксовано у 37% (опис домашнього улюбленця (по пам'яті)); 38% (опис іграшки); 39% (картинки). Характерною рисою дитя-

чих висловлювань-описів є те, що діти часто використовують стандартні, «трафаретні» мовленнєві шаблони початку та кінцівки описів («це – картинка»; «це – іграшка»; «мені дуже подобається така картинка»; «мені дуже подобається ця іграшка» та ін.). На нашу думку, основною причиною цього стало використання вихователями ЗДО невдалих мовленнєвих зразків, позбавлених різноманітності у мовленнєвій демонстрації дітям початку та кінцівки опису. Розгляд із дітьми іграшок, сюжетних картинок вихователем здійснювалися за однопланово вибудованою схемою («Хто це? (Зайчик)», «Що це (Машинка)»; «Який зайчик? ...»; «Яка машинка ...»; «Тобі подобається іграшка? ...»; «Тобі подобається машинка? ...» та ін.).

Дослідження складання міркування свідчить, що даний тип висловлювання найменшою мірою сформований у дітей. Для стимулювання міркувань використовували навідні запитання та наочність. За даними таблиці достатній рівень виявлено лише у 9% досліджуваних. У складених міркуваннях старших дошкільників наявні його структурні частини (теза, аргумент, висновок), зафіксовано лише один, рідше два аргументи. У реченнях переважав ланцюговий зв'язок, зафіксовано вживання підрядних сполучників (тому що, через те що, бо).

До початкового рівня віднесено 50% досліджуваних. Отримані висловлювання-міркування цих дітей характеризувалися здебільшого незавершеністю, тобто відсутністю аргументів. У окремих розповідях-міркуваннях помічено перераховування аргументів та відсутність висновку. Характерною особливістю отриманих результатів є те, що майже в усіх висловлюваннях було зафіксовано аргументи навіть без наявності тези і висновку. Часто їх наведення діти здійснювали перелічувальною інтонацією та використовували сурядні сполучники. Підготовчий рівень виявлено у 41% досліджуваних. Їхні висловлювання-міркування зовсім не відповідали структурі. У текстах не можна було визначити мікротеми, бо діти їх не розгортали.

Як бачимо, даний тип висловлювання є найскладнішим для дітей і потребує розвитку аналітико-синтетичної діяль-

ності мислення. Найбільше аргументів, які наводили діти у міркуваннях, було 4, однак, навіть за такої кількості їх докази, обґрунтування, доведення були слабкими та непереконливими, не дозволяли дитині втримати в увазі та звести у монологічно послідовний ланцюг тезу, аргументи і висновок. Під час наведення аргументів діти використовували перелічування, а не підрядні сполучники (через те, тому що, бо та ін.).

Отримані результати дослідження за показником здатність до об'єктивації мови та рефлексії мовлення виявилися найнижчими, що свідчить про те, що часто самостійно сформовані дитячі уявлення про види розповідання є нечіткими і формуються лише на основі смислових та структурно-композиційних штампів. Ще з молодшого дошкільного віку чують від вихователя та дорослих назви явищ мови і мовлення, наприклад: слово, речення, словосполучення, розповідь, пояснення, міркування, опис, текст та ін., параметри яких для дітей дуже нечіткі. Тому вони затруднялися у об'єктивуванні слова, речення та ін. Часто зовсім не здійснюють рефлексію власних висловлювань, бо дошкільникам складно орієнтуватися в обрисах названих вихователем мовних одиниць без усвідомлення їхніх істотних ознак. Тож неусвідомлення суттєвих ознак розповіді, опису і міркування додає перешкоду на шляху оволодіння дітьми старшого дошкільного віку зв'язним мовленням.

Висновки. Отримані результати теоретико-експериментального вивчення розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку свідчить про його вирішальне значення у психологічному і мовленнєвому зростанні особистості дитини – майбутнього школяра. Дані дослідження переконливо доводять необхідність проведення роботи з дітьми над усвідомленням мовно-мовленнєвих одиниць як необхідної умови розвитку різних типів розповідання. Це може стати підґрунтям для створення лінгвістично-коректної програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників на основі усвідомлення явищ мови і мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білан О.І. Розповідання засобами ілюстрації в дошкільних закладах. Львів : Аверс, 2003. 78 с.
2. Богуш А., Гавриш Н. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів: навчально-методичний посібник. Київ : МЦФЕР-Україна, 2013. 32 с.
3. Гавриш Н. Навчання розповіді за картиною. *Дошкільне виховання*. 2003. № 1.
4. Енциклопедія сучасної України <https://esu.com.ua/article-69184>
5. Куранова С.І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 208 с. URL: <https://www.studocu.com/uk/document/derzhavniy-vishchiy-navchal%D1%8Cniy-zaklad-uzhgorods%D1%8Ckiy-natsional%D1%8Cniy-universitet/prikladna-lingvistika/kuranova-1-s-i/71285060>
6. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
7. Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса : 2008. 20 с.
8. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
9. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: *Монографія*. Л.О. Калмикова, Н.В. Харченко, С.Д. Дем'яненко, Л.А. Порядченко. За заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ : Вид-во «ПП Медведєв», 2007. 304 с.
10. Yakup C., Griffiths C., Zeynep E., Hüseyin K. Affective Overload: The Effect of Emotive Visual Stimuli on Target Vocabulary Retrieval. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2016. № 45 (2). С. 275–285.

REFERENCES:

1. Bilan, O.I. (2003). *Rozpovidannia zasobamy iliustratsii v doshkilnykh zakladakh [Storytelling through illustration in preschool institutions]* Lviv : Avers, 78 p. [in Ukrainian].
2. Bogush, A., & Havrysh, N. (2013). *Vchymosia rozpovidaty. Skladannia rozpovidei za seriiamy siuzhetnykh kartyn na osnovi literaturnykh tvoriv. [Learning to tell a story. Composing stories based on a series of pictures based on literary works]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv : MCFER-Ukraine, 32 p. [in Ukrainian].
3. Havrysh, N. (2003). Navchannia rozpovidi za kartynoiu [Learning to tell a story from a picture]. *Doshkilne vykhovannia*. № 1 [in Ukrainian].
4. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopaedia of Modern Ukraine]* Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-69184> [in Ukrainian].
5. Kuranova, S.I. (2012). *Osnovy psikhohinhvistyky [Fundamentals of psycholinguistics]: navch. posib*. Kyiv : Center «Academy», 208 p. Retrieved from: <https://www.studocu.com/uk/document/derzhavniy-vishchiy-navchal%D1%8Cniy-zaklad-uzhgorods%D1%8Ckiy-natsional%D1%8Cniy-universitet/prikladna-lingvistika/kuranova-1-s-i/71285060> [in Ukrainian].
6. *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v pochatkovii shkoli [Methods of teaching the Ukrainian language in primary school]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv*. Za nauk. red. M.S. Vashulenska (2011). Kyiv : Litera LTD, 364 p. [in Ukrainian].
7. Omelyanenko, A.V. (2008). Navchannia ditei starshoho doshkilnoho viku skladaty rozpovidy-rozdumy [Teaching older preschool children to write reflective stories]. *Extended abstract of candidate`s thesis*. Odesa : 20 p. [in Ukrainian].
8. Pirozhenko, T.O. (2010). *Komunikatyvno-movlennievyyi rozvytok doshkilnyka [Communication and speech development of the pre-schooler]*. Ternopil: Mandrivets, 152 p. [in Ukrainian].
9. *Rozvytok movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku [Speech development of children of senior preschool age]: Monohrafiia*. (2007). L.O. Kalmykova, N.V. Kharchenko, S.D. Demyanenko, L.A. Poriadchenko. Za zah. red. L.O. Kalmykova. Kyiv : Vyd-vo «PP Medviediev», 304 p. [in Ukrainian].
10. Yakup, C., Griffiths, C., Zeynep, E., & Hüseyin, K. (2016). *Affective Overload: The Effect of Emotive Visual Stimuli on Target Vocabulary Retrieval*. *Journal of Psycholinguistic Research*. № 45 (2). P. 275–285 [in English].